

NOVICE

gospodarskih, obertnijskih in narodskih stvari.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XIII.

V Ljubljani v saboto 7. julija 1855.

List 54.

Bolje pezno kakor nikoli!

Dobrovoljna beseda o kmetijskem poduku odraslih ljudi in napravi večernih šol ne bo menda popolnoma bob v steno.

Da bi v sedanjih okoljshinah in navadah stariši ne jemali otrok za poljske dela, dan današnji skor ne more biti. Dosti vzrokov je, ki kmečke gospodarje silijo, da si pomagajo z ženami in otroci. Nekteri bolj ubogi stariši res komaj čakajo, da otroci toliko odrastejo, da so za delo.

Kako dolgo bo to še tako, in ali bo kdaj drugač, tega nihče ne vé. Dokler pa je to tako, kakor je, in dokler iz tega izvira mnogo zlega in mnogo napak, je dolžnost vsacega ljudoljuba, da se, kolikor je moč, odvrtačajo nasledki takošnih razvad.

Če že delavec ne more tako plačan biti, da bi v stanu bil svoje otroke v šolo pošiljati, naj se mu vendar skusi drugač pomagati.

Če se od ene strani od otrok terja, da naj starišem pomagajo pri kmetijstvu, terja od druge strani tudi pravica, naj se jim saj v pripravnem poznejšem času tisto podučenje podeli, kterege poprej niso deležni postali.

Na vsako vižo terja to vést od očeta, ali od tistega, kteremu otroci delajo. Oni bojo za to odgovor dajali.

Ker mnogo nadlog, ki pačijo ljudstvo in škodujejo deželi, izvira edino iz tega, da otroci v tistih letih, ko sta um in serce naj bolj spretna za dobro in slabo, se po pašnikih klatijo in na polji delajo namesto v šoli, — je menda očitno kot beli dan, da ni kaka kaj bodi reč: ali hodi otrok v šolo ali ne. Saj sodniški zapisniki vsih dežel, kateri kažejo, da večina hudodelnikov so taki, ki niso nikoli v šolo hodili, dosti glasno govore, da bi kdo to tajiti mogel.

Zanemarjena omika duha in serca in nevednost so tisti studenci, iz katerih izvirajo napake in hudodelstva, in čeravno stariši zavolj revšine svoje otroke za delo upotrebujejo, so vendar oni odgovorni za nasledke, ki izvirajo iz zanemarjene omike in nevednosti.

Če, kakor smo rekli, dobro spoznamo dan današnje potrebo, da si mnogi stariši morajo z 8 do 10 let starimi otroci pri delu pomagati, vendar nasproti ne moremo reči, da bi tega iz serca ne obžalovali. Vsak gospodar pač dobro vé, kako hudo je, ako se zakasni s setvijo in kako slaba je žetev zavolj prepozne setve dostikrat. Al tudi za mladino ima setev svoj čas, in če se o tistem času ne seje dobro seme, bo žetev žalostna.

Kako važna je dobra izreja ljudstva, je že slavni spartanski postavodajavec spoznal, ko je rekel: naj imenitniše delo vse postavodaje je izreja mladine.

Naj bi tedaj vsi tisti, ki so krivi tega, da otroci na kmetih ne hodijo v šolo in jih tedaj pripravljajo ob sevo duševne omike, resno prevdarili, kako da bi jih odškodovali za zgubo v mladosti, in jim pozneje povernili, kar so jim odtegnili v mladih letih.

Naj bolje odškodovanje so večerne šole. Gotovo je, da (zunaj naj hujega dela) še zmiraj ostaja na dan ktera ura na večer, ki se zamore porabiti za šolski nauk.

Mi vsi, dragi bravci, se pa moramo resno tega imenitnega dela lotiti. Eden naj posodi sobo za učilišče, drugi naj dá luč, tretji kurjavo, četrta naj podari kake bukve, peti naj bode učitelj — in preden se bo še sploh razglasilo, da je tam pa tam večerna šola, bojo klopi že polne učencov — mladih fantov, odraslih pa tudi starih mož. V tacih šolah ne bo treba nobene priganjati k učenju, vsak bo sam skušal dohiteti to, kar je dosihmal zakasnil.

In kolikšen dobiček bo izviral iz tega! Od hiše do hiše bo segal blagoslov šolskega poduka, od vasi do vasi se bo vedno razširjal in blagor potem celi deželi, ktera zamore reči: večina mojih kmetovavcov je na tisti višji stopnji, da ne delajo le rabotno, kakor tudi konjiči ali voliči delajo, ki jih vpregamo, da nam orjejo, polje povlačijo, mervo spravljajo itd.!

Naj bi pravi prijatli ljudstva v kmečki ali gospodski suknji svet ta dobro prevdarili in, kakor jim okoljshine naj bolje kažejo, se lotili naprave večernih šol.

Iz „Allg. Land- u. Forstw. Zeit.“

Gospodarske skušnje.

Skušnje z gipsom, premogovim pepélom in apnom.

Z dobičkom tako očitnim, da ga, kakor pravimo, človek z roko zagrabiti more, so na zahodnem Češkem trosili gips po vsih zemljiših (le na tacih ne, ki imajo že same po sebi apnen svet). Na en oral so ga porabili 1 cent in pol ali 2 centa. Štupali so z gipsom vsako sorto detelje, pa tudi sočivje, uno na spomlad, kmalo ko ni bilo več snega, — to pa kakor hitro se je dobro iz zemlje prikazalo. Na gipsanih deteljših se je nakosilo dvakrat več detelje, pa tudi v teh krajih ni skor gospodarja, da bi svoje detelje ne gipsal ali s premogovim pepélom ne potresal. Gipsanega sočivja se je pridelalo za čertinko več.

Premogovega pepéla (pepela kamnenega oglja, Steinkohlenasche) so na oral deteljša raztrosili 20 do 30 centov, ravno toliko na njivo, kjer je bilo sočivje. Pepél pa se trosi na deteljša že pozimi, ako ni snega, na sočivje pa potem ko je sajeno bilo. Pridelk je bil pa ravno toliko obilniši kakor na gipsanih zemljiših.

Pa ne le pepél premogov, temuč tudi tiste mekine, ki odpadajo od premoga nežganega (Steinkohlenkleie), so se kaj dobro prilegle mokrim senožetim, če so jih pozimi po 30 centov na oral, in ravno toliko in tudi pozimi na njive z nemško deteljo (lucerno) potrosili. Polovico več so pridelali vsega.

Gips in premogov pepél imata pa to dobro lastnost, da prideta na dobro tudi tistim sadežem, ki so po detelji ali sočivji vsajeni bili na gipsano ali s premogovim pepélom poštopano njivo.

Živo apno se je na vlažnem in mokrem svetu, kjer zemlja že sama po sebi nima apnice v sebi, in

posebno na novinah, ali po sternašini reži, dobro skazalo, po 6 do 9 centov na en oral. Pred setvijo tisti dan so ga na dobro preorano njivo na kupe po centu navozili in za čevelj debelo z zemljo pokrili; ponoči je razpadlo apno v šupo, in drugi dan so ga v cajnah raztrosili po njivi, koj potem pa sejali rež in vse skup podorali. Dobiček je bil na taci mokrotnih in merzlih zemljiših kaj očiten; na nič pognojenih njivah je bil pridelk za polovico, na z gnojem napol pognojenih njivah pa dvakrat večji, in še za režjo vsajenemu ovsu ali detelji je dobro storilo.

Iz natoroznanstva.

Otrinjavke in svetinje.

Vsakemu je znano, kako se včasih, kadar je noč jasna, zvezde otrinjajo. — Na kmetih pravijo, kadar se zvezda oterne, da že tudi gotovo človek umerje.

Otrinjavke pravimo tistim, ki so tako velike kakor se zvezde vidijo; in ko leté, je viditi, kakor da bi bil ognjeno nitko po nebezu potegnili. Tistim pa, ki so redkeje in večidel o gotovih mescih in dneh prihajajo, pa pravijo svetinje.

Svetinje so precej velike ognjene krogle, ki jih je prav lepo viditi, ko dajo plamen, iskre in dim od sebe, po tem se pa razpočijo in razsute popadajo na tla. Tudi podnevi pridejo pa jih ne vidimo, toda se sliši grom, ko se razpočijo. Majhne črne meglice se naredé, pri jasnem nebu zagromi zaporedoma in kamniten dež gré, ko na zemljo popadajo. Skoraj poltretji tisuč let že beremo v zgodbah od kamnitnega dežja.

To kar iz svetinj na zemljo popada, imenujejo zrakovci meteor; obstojé pa iz železa in drugih rud. Pervine so tiste, kakor jih imajo rudnine v zemskih hribih, toda sestava je druga. V meteorih je železo samo na sebi, kar na zemlji ni mogoče, ker ga rija je. Kalifi in mongoljski knezi so si napravljali meče iz takih meteorov. Naj bolj znane so že od nekdanj tiste svetinje, ki pridejo v gotovih dneh skoraj vsako leto. 10. avgusta so hodile svetinje sv. Lavrenca; na Angleškem se dobí v cerkveni pratiki omemba „ognjenih solzá“ sv. Lavrenca. Še bolj znane so tiste, ki prihajajo obhodno od 12. do 14. novembra. Sila trumo sta jih vidila Olmsted in Palmer v zgornji Ameriki. Ponoči od 12. do 13. novembra 1833, pravita, da so šle kakor sneg. V devetih urah jih je padlo čez 240.000.

Zunaj teh svetinj, ki obhodno obiskujejo našo zemljo, pa poznamo tudi druge posamezne ognjene krogle, ki se utegnejo vsak čas v zraku pokazati. Tako se je 26. maja 1751 pri Hračini blizu Zagreba pri jasnem nebu ognjena krogla pokazala. Iz nje sta padla dva železna kosa, eden je vagal 16 funtov, drugi, ki ga imajo na Dunaji shranjenega, pa 71 funtov. In takih izglede se najde mnogo ne le v starejih zgodovinskih popisih, temuč tudi v novejših časih. Tudi letasnje leto ima že svoje svetinje pokazati. Iz Pešta piše nekdo 9. januarja 1855: „Ob osmih zvečer sem vidil prečuden prikazek. Skoraj nad glavo se pokaže ognjena krogla. Velika je bila kot luna. Na vse kraje so žarki iz nje leteli. Brez števila zvezdic je v četertini ure od nje poletelo; potem se ji pa naredita dva repa. Letim preki Donavi, da bi prišel iz gazove luči. Zdaj sem jo natanko vidil; zdelo se mi je kakor ko luna odjema. Pa se je tam nebo pooblačilo, lune ni bilo viditi, le nekaj zvezd se je vidilo. Znamenito pa je, da cele tri četertine ure nisem zapazil, da bi se bila kaj premaknila.“ — 15. januarja tudi tega leta je vidil na Dunaji Burkhardt ognjeno kroglo, ki se je pokazala na nebu. Šla je na ravnost od gostosevcev proti južno-zahodni strani. Svetila se je kakor razbeljeno železo. Skoraj na sredi pota se je razpočila. Postal je več manjših koscev, ki so se svetili kakor danica ali Venera. Naj večji kos je naprej letel. Manjši kosci so pa na vse kraje leteli in puhel hrup se je slišal. Vidila

se je 6 sekund. Napravila je pa tako svetlobo, da so pri gazovi luči stvari senco delale. Posvetila se je kakor bengalični ogenj; od začetka svetlo-rudeče, potlej je pa nenkrat rumeno zasvetila. (Konec sledí.)

Starozgodovinski pomenki.

Cvetlica Lotos in njeni pomen na noriških rimskih kamnih.

Razložil Davorin Terstenjak.

(Dalje.)

Navedel sem še tudi drugo sliko (Muhar Gesch. der Steierm. I. Abbild. Tafel XVI. fig. 42.) in rekel, da božanstvo na tem cvetu sedi. Nisem jaz kriv te pomote, marveč rajni Muhar in gosp. Knabl, ktera sta to sliko tako nezvesto zrisala. Ne dolgo sem v družbi umetnega slikarja g. Felbermayer-a to podobo sam ogledaval, in obadva sva se prepričala, da možka oseba nima konjskih nog (toraj Knabelnova razlaga od „Centaura Chirona“ in „Achilla“ nič ne velja) in da ženska ne sedi na perji, kakor je pri Muharji zrisana, temoč na razgernjeni rjuhi. Obedve podobi sedite in možka žensko objema, zadej pa se vidi že zlo poškodovana lira. Za zdaj se še ne podstopim izustiti, kaj da pomeni.

Ker Latovus aug. tedaj ni Višnu Tamar, kakošno pa nek je? „Brez dvombe keltiško“, bodo vsi nasprotniki kričali, ker v zemlji nekdanjih Galov nahajamo: „Namens-Korrespondenzen“, kakor Latobriga, in v zapadni Galii rod Letavici, kar stari pisatelji predstavljajo z „Litorales“, to je, Pobrežani. Ako ni drugih dokazov, kakor samo „Namens-Korrespondenzen“ so pač terdenja na slabih nogah! Kdo nek vam bode verjel: ker v Britaniji se najde mesto Uxacona, v Hišpaniji tarakonski Uxama, v Kalabrii Uxentus, in v Indii gora Uxentus, da so tudi v Kalabrii in v Indii živeli Kelti, ker se v tih krajih nahaja britanskemu enako ime?!

Po vsestranskem presojenji terdim, da v božanstvu Latovu je Šiva, kateri je tudi bil varh popotnikov po suhem in po vodi, zato se veli: „gospod pobrežja“ — „Herr der Ufer“, „der in den Furten¹⁾ und an den Ufern Weilende“, dalje: „âlâtya“ kar je bil Anquetil prestavil: „dans naulum“ — „der Schiffslöhnggeber“, dr. Weber pa „der Befrachter“²⁾. V Wilsonovem sanskritskem slovarji najdem „âlâta“ prestavljeno v „firebrand“, to je, velika ladija. V indoeuropejskem prvotnem jeziku je gotovo korenika te besede pomenila vodo, ker se še v keltiških narečjih nahaja beseda leath, laith = Feuchte, Sumpf³⁾.

Tudi v latinskem jeziku najdemo: latex = die Flüssigkeit, in v litvanskem pomeni lytus dež, pluviae.

Ohranil je besedo latov še tudi serbski jezik, in sicer Vuk v svojem serbskem slovarji piše, da Latov pomeni: nadzornika pri prebrodarenji — der Aufseher bei der Ueberfuhr⁴⁾. Beseda latov toraj ima iskati koreniko v imenu lat, kakor cestinar, der Strassengeldeinnehmer v imenu cesta. Tako to besedo sme tudi slovanski jezik svojim prištevati, ker ni moč dokazati, da so jo Serbi od Latincev ali pa Keltov prejeli.

Zdaj toraj tudi razumemo, zakaj se hrami poleg rek, in sicer poleg brodov velijo: letuš. Primeri Letuš vas kraj Savinje, Letenje kraj Mure, in brez dvombe tudi to pomeni Letija, Litija, nekdanj Latija (zavoljo prehoda glasnika *a* v *i* in *e* — primeri poljski: lato, slov. leto, slavonski lito). Latovici, Latovičani so toraj bili ne samo zatega voljo tako imenovani, ker so Latova častili, temuč tudi zatega voljo, ker so bili prebivavci kraj po-

¹⁾ Menda je zatega voljo omililo ime Breda, ktero se v narodnih slovenskih pesmah pogosto nahaja.

²⁾ Upaniṣad Anuvāka VIII. glej tudi dr. A. Weber „Indische Studien“ II. Band. I. Heft str. 40, 41.

³⁾ Radloff „Keltenthum“ str. 290.

⁴⁾ Vuk. Serbski rečnik pod besedo Latov.